

Висновок
рецензента доктора філологічних наук, професора
Погребенника Володимира Федоровича про наукову новизну,
теоретичне та практичне значення результатів дисертації
Гудованої Наталії Юріївни на тему:
«Поетика жіночого портретування у прозовій творчості
Володимира Даниленка»

У дисертаційному дослідженні Гудованої Наталії Юріївни вперше в українському літературознавстві досліджено поетику художнього портрету у творчості Володимира Даниленка – сучасного прозаїка, літературознавця, упорядника низки антологій сучасної прози, представника «житомирської прозової школи».

Дисертантка зазначає, що особливості портретування в прозі В. Даниленка зумовлені світоглядною й мистецькою позицією автора, специфікою його творчої манери, що засвідчує синтез постмодерністських і неореалістичних тенденцій, експериментальність у жанрово-стильовій та образній площинах, а також демонструє утвердження ускладнених художньо-естетичних форм. Отже, творчість Володимира Даниленка засвідчує поєднання традицій і новаторства, використання усталених структур і схильність до творчих експериментів, що проявилось, зокрема, і в портретуванні жіночих образів-персонажів.

У кваліфікаційній науковій праці Гудованої Н. Ю. дотримана логіка й послідовність літературознавчого дослідження – від формулювання теоретичних засад портретування в літературному творі до аналізу особливостей поетики літературного портрету через різноманітні аспекти індивідуально-авторської характеристики портретування жіночих персонажів у прозі В. Даниленка.

Гудована Н. Ю. схарактеризувала погляди літературознавців на проблему літературного портретування, зокрема щодо сутності портрета

в літературному творі, його функцій, дослідила проблему класифікації літературних портретів, визначення їхніх структурно-семантичних складників, а також проаналізувала особливості портретування в різних видах мистецтва – живописі, літературі, фотографії, музиці тощо.

Дисертантка обґрунтовує доцільність вживання поняття портрет узначенні мистецького феномену, що функціонує в єдності психологічних, фізичних, поведінкових, соціальних та інших аспектів і дає змогу дослідити внутрішній світ героя літературного твору через зовнішні форми його вираження. На основі аналізу низки класифікацій літературного портрета здобувачка зазначає, що на сьогодні відсутня єдина загальноприйнята типологія, вона подає класифікації портретів у художніх творах за кількістю описуваних персонажів; співвідношенням зовнішнього і внутрішнього аспектів; повнотою опису; структурою; ступенем деталізації зображуваного об'єкта тощо.

Приналежність В. Даниленка до когорти митців-постмодерністів зумовила необхідність звернення до постмодерністських трансформацій у зображенні персонажа літературного твору. Дисертантка обґрунтовує, що вони пов'язані із кризою ідеологій, антропологічним скептицизмом, деперсоналізацією людини в суспільстві, відчуттям хаотичності, розірваності, відчуженості світу, ідеєю «смерті автора», експериментуванням зі змістовими й формотворчими складниками тощо. Водночас Гудована Н. Ю. наголошує, що в українському варіанті постмодернізму особливості портретування зумовлені ще й прагненням до заперечення принципів соціалістичного реалізму, ревізії морально-етичних орієнтирів і цінностей радянської епохи, реанімації національної і релігійної свідомості, оновлення прийомів і технік літературної творчості.

Сформульовані теоретичні засади портретування у сучасному літературознавстві стали основою для дослідження особливостей індивідуально-авторської характеристики портретування жіночих

персонажів у прозі В. Даниленка. Зокрема дисертантка проаналізувала своєрідність репрезентації сакрального і профанного у зображенні жіночих персонажів у малій прозі й романістиці В. Даниленка. Зазначено, що сакральне оприявлено через образи жінок із надприродними здібностями, а також через жінки-смерті, який функціює в різноманітних образах, зокрема Кароліни Гулій («Капелюх Сікорського»), Таї-киз («Газелі бідного Ремзі»), Ольги Фафлей («Тіні в маєтку Тарновських»), Юлії Маринчук («Кохання в стилі бароко»), Ганни Жебрій («Клуб «Старий Пегас»), Діани Стогодюк («Маски Діани Стогодюк»). Профанне також представлене через зазначені образи, зокрема шляхом опису їхнього побуту, харчування, статевих стосунків, ставлення до грошей і матеріальних цінностей, соціальних мереж. Гудована Н. Ю. доходить висновку, що така діалектична єдність сакрального і профанного дала автору змогу змоделювати складні суперечливі жіночі портрети, через які він актуалізував спектр проблем, важливих для сучасного соціуму і реалізував власний мистецький задум. Вона також доводить, що образи й сюжети, у яких функціують жінки з надприродними здібностями, мають інтертекстуальний зв'язок із фольклорними й міфологічними текстами.

У процесі дослідження особливостей опису зовнішності жіночих персонажів у прозі В. Даниленка дисертантка інтерпретує одяг героїнь як експресивну алузію в жіночих образах, а також обґрунтовує, що окремі елементи одягу свідчать про соціальний статус героїні, її матеріальне становище, професію тощо, демонструють вікову, соціальну й особистісну еволюцію жіночого персонажа. Взуття в прозі В. Даниленка виступає яскравою художньою деталлю, що свідчить про соціальний статус чи спосіб життя героїні, а подекуди перетворюється на повноцінний художній образ («Зачаровані ходою»). Гудована Н. Ю. зазначає, що особливу роль відіграють антропоніми як засоби ідентифікації і увиразнення персонажа, його життєвої позиції: у прозі

В. Даниленка вони виконують здебільшого характеризувальну функцію і позначені певною символічністю й іронічністю.

Особливу увагу авторка дисертації звертає на вербальні та невербальні засоби жіночого портретування в прозових творах В. Даниленка, які, на її думку, сприяють розкриттю внутрішнього світу персонажа, формуванню в читача цілісного уявлення про місце героя в системі образів літературного твору, його реакції на події й процеси. Здобувачка доводить, що з-поміж вербальних засобів жіночого портретування В. Даниленко передусім звертається до оцінки героїнь нараторами, якими здебільшого є чоловіки, різного віку, соціального статусу й роду занять. Важливу роль відіграє в жіночому образотворенні самохарактеристика героїні й характеристика іншими героями, що дають змогу комплексно й усебічно уявити персонаж літературного твору.

До невербальних засобів жіночого портретування, які використовує В. Даниленко, дисертантка відносить тембр голосу, сміх, вираз обличчя, погляд, жести, запах, позу, а також рух у просторі. Зазначає, що всі ці засоби в сукупності дають змогу сформуванню повне уявлення як про героїню загалом, так і про її емоційний стан у конкретній ситуації, а також її реакції на події та ставлення до інших героїв.

Окрім того, у дисертації визначено роль інтер'єрів та екстер'єрів у характеристиці жіночих персонажів із літературних творів В. Даниленка. Гудована Н. Ю. зазначає, що письменник подекуди (роман «Кохання в стилі бароко») уникає розлогіх описів помешкань, обмежуючись лише фіксацією окремих значущих деталей, пов'язаних із кольорами чи екзотичними деталями. Інколи (роман «Маски Діани Стогодюк») подає розлогі, деталізовані описи помешкань, які відображають риси характеру їхніх власниць. Нам імпонує підхід дисертантки до характеристики інтер'єрів у прозі В. Даниленка, зокрема вона наголошує, що у його творах трапляються як буденні інтер'єри, так і незвичайні (сільської

клуні, помешкання під час спиритичного сеансу, описи помешкань, що наснилися героям).

Дисертантка доводить також, що екстер'єри дають змогу сформувати повне уявлення про культурно-історичну епоху, описану у творі (роман «Клітка для вивільги»), уявити умови формування світогляду й життєвої позиції героїв (повість «Тіні в маєтку Тарновських»), увиразнити сатиричний характер літературного твору і гротескність описаних у ньому подій (роман «Клуб «Старий Пегас»»).

Аналіз особливостей жіночого портретування у прозових творах В. Даниленка в контексті психоаналітичної концепції ґрунтувався на сформульованому дисертанткою припущенні, що зовнішнє детерміноване процесами, які відбуваються у внутрішньому світі героїні. Доведено, що автор акцентує на дитячих травмах, пригнічених інстинктах, нереалізованих бажаннях, а вже потім демонструє їхнє відображення в зовнішності й поведінці героїнь. Особливий зв'язок із психоаналізом, на думку здобувачки, засвідчує уведення до текстів літературних творів В. Даниленка образу психотерапевта-психоаналітика, який допомагає героям усвідомити природу власних підсвідомих процесів.

Окрім того, у дисертації наголошено, що в контексті психоаналітичної концепції В. Даниленко звертається до таких її положень, як вплив Аніми / Анімусу на підсвідомість героїв, роль батьківської родини (батька й матері) у формуванні особистості, пригнічені сексуальні бажання, що реалізуються через онейричні елементи, у яких наявні танатологічні й еротичні маркери, й сублімуються в інших видах діяльності, передусім творчості.

Гудована Н. Ю. зробила спробу дослідити ситуативні зміни зовнішнього вигляду жінки в прозових творах В. Даниленка та довести, що вони зумовлені карнавальністю як однією з ознак постмодерністського мистецтва. На основі аналізу текстів літературних творів дисертантка демонструє, що жінки в межах різноманітних

карнавальних дійств, вистав чи заходів змушені вдаватися до зміни традиційного образу, що подекуди набуває гротескного чи сатиричного характеру.

Дисертантка звертається також до портрету як опису зовнішності, засобу характеротворення й типізації в літературних творах В. Даниленка. Доводить, що жіночі портрети дають змогу дослідити особливості характеру, манери їхньої поведінки в контексті певного життєвого досвіду чи професії. Водночас, на думку дисертантки, колективні жіночі портрети є засобом типізації для представниць певної професії (манекенниці, прибиральниці, судді, спортсменки тощо) або вікового цензу, певної території. Зроблено висновок, що це призводить до знеособлення персонажа, проте дає змогу вийти на рівень широких узагальнень і констатувати, що В. Даниленко відображає певні суспільні стереотипи.

У дисертації досліджено також статичне й динамічне в жіночому портреті в прозі В. Даниленка. Авторка доводить, що вони репрезентовані через зовнішнє і внутрішнє, тобто через поведінку, вчинки й реакції на них, що зумовлено особливостями характеру й темпераменту героїнь, їхньої життєвої позиції чи обраної стратегії поведінки героїні. Статичне в зовнішності персонажа переважно представлене якоюсь однією виразною художньою деталлю (кісточка на руці, єдиний зуб тощо), а динамічне репрезентоване комплексно – через інтонацію, жести, рухи тіла тощо. у контексті аналізу статичного дисертантка звертається до концепції психотипів, розглядаючи психотип як відображення статичного в поведінці й характері героїні.

Актуальність теми дисертації зумовлена передусім відсутністю системного й ґрунтового дослідження поетики портрету в літературних творах В. Даниленка, оскільки до цього питання літературознавці зверталися лише побіжно, у контексті дотичних тем, а також посиленою увагою науковців до проблеми літературного портретування загалом,

оновленням теоретико-методологічних підходів до дослідження зазначеної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше: комплексно й системно досліджено поетику жіночого портрету у прозовій творчості Володимира Даниленка, зокрема визначено особливості репрезентації категорій сакрального і профанного в жіночому портретуванні, вплив психоаналітичної концепції на моделювання митцем жіночих образів; схарактеризовано вербальні та невербальні засоби жіночого портретування; з'ясовано роль одягу, інтер'єрів та екстер'єрів у творенні жіночих образів; проаналізовано статичне й динамічне, а також ситуативні зміни зовнішнього вигляду жінки в прозі Володимира Даниленка.

Набули подальшого розвитку літературознавчі дослідження щодо розуміння сутності понять «портрет», «образ», а також засобів і прийомів творення образу літературного твору.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали та висновки дисертації можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях поетики сучасної української літературної прози, під час написання підручників і навчальних посібників із сучасної української літератури, викладання курсів із української літератури, підготовки спецкурсів, написанні курсових, бакалаврських та магістерських робіт, під час коментування текстів в едиційній практиці.

Обґрунтованість і достовірність основних положень і висновків дисертації забезпечено критичним аналізом достатньої кількості використаних джерел, коректним застосуванням методів і прийомів аналізу, за допомогою яких опрацьовано належний обсяг фактичного матеріалу.

Теоретичне значення роботи.

Дисертаційне дослідження Н.Гудованої поглиблює теорію поетологічних студій новітнього письменства, розширює уявлення про здобутки літературного психологізму і психоаналітичного письма кінця ХХ - початку ХХІ ст., а також висвітлює низку теоретико-літературних проблем поетики художньої прози доби постмодернізму та характерокреаційних особливостей неомодерного художнього мислення.

Результати дослідження повною мірою відображені у 7 публікаціях авторки, з яких 6 надруковано у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичному виданні іншої держави, а також матеріали 12 доповідей наукових конференцій.

Дисертація Гудованої Наталії Юріївни на тему «Поетика художнього портретування у прозовій творчості Володимира Даниленка» є цілісним завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової вченої ради закладу вищої освіти, наукової освіти про присудження доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 і може бути подане до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор
кафедри української літератури
УДУ імені Михайла Драгоманова

В. Ф. Погребенник

